

Natura

Grauwe
klauwier in de lift
KNNV als dekmantel
in de oorlog

Insectenliefde
Fascinerender dan fictie

Voor wie onze natuur écht wil kennen

Jan Sloff (links) en A.W. Kloos in zijn bloementuin

Natuurstudie als dekmantel

Ook in het 125-jarige bestaan van de KNNV vormt de Tweede Wereldoorlog een dramatische, treurige, soms heldhaftige en voor velen dodelijke episode. Telkens duiken er nieuw ontdekte verhalen op uit die tijd, zoals van de botanici Jan Sloff en Abraham Willem Kloos.

Tekst: Michiel Bussink en Wanne Roetemeijer | **Beeld:** archief familie Kloos en archief Heimans en Thijssse Stichting

'W' e gedenken hen die de bevrijding van ons Vaderland niet mochten beleven doordat zij op enigerlei wijze voor of bij de bevrijding hun leven gaven.' Zo viel te lezen in een In Memoriam in het eerste nummer van *Natura* van 1946. Daaronder volgen de namen van 19 KNNV'ers, waaronder die van Hendrik Uittien (1898-1944), voorzitter van de

KNNV-Deventer. Over zijn leven verscheen de biografie *Botanicus in oorlogstijd* (Michiel Bussink, 2021, KNNV-uitgeverij). Maar de lijst herbergt ook bijzondere verhalen die nog niet of nauwelijks zijn verteld en dat geldt eveneens voor verschillende (K)NNV'ers die de oorlog wel overleefden. Zoals de met Uittien bevriende floristen Jan Sloff en Abraham Willem Kloos.

De naam Jan Sloff (1892-1979) kom je gegarandeerd tegen als je je verdiept in de geschiedenis van de Nederlandse

floristiek. Als zeventienjarige gymnasiast schreef hij in 1909 al enthousiast in *De Levende Natuur*, over de vondst in natuurgebied Koedood (later opgeslokt door de haven) in zijn geboorteplaats Rotterdam: 'Blij met mijn vondst, midden tusschen wollegras en moeraskartelblad en zeer veel gewone *Orchis incarnata*, ook een zuiver wit exemplaar van de laatste. In *Door het Rietland* (Heimans en Thijssse, red.) wijst u op de hoge zeldzaamheid hiervan.' Na het halen van zijn onderwijsakte werd Sloff in 1920 leraar plant- en dierkunde

‘In de oorlog was Sloff redacteur van *Natura*, tot het blad bevel kreeg een oproep voor SS'ers te plaatsen’

aan de Rijks-HBS in Bergen op Zoom en een paar jaar later ook in Breda. Vanaf het begin trok Sloff eropuit om de natuur in Brabant en Zeeland te onderzoeken, alleen en samen met anderen. In juli 1922 leidde hij bijvoorbeeld een (K)NNV-excursie naar de Oosterschelde en Zierikzee, waaraan 110 leden uit Breda en 40 uit Bergen op Zoom meededen. Hij reisde het hele land door om met zelfgemaakte dia's lezingen over planten en de Zeeuwse en Brabantse natuur te verzorgen en leidde NJN-kampen op Texel en in Twente.

'Hij was altijd opgewekt, een enthousiast botanicus, kampeerder, onvermoeid fietser en wandelaar, en vol met ideeën hoe hij de ideeën van de toen nog zo rijke flora van "zijn" gewest Noord-Brabant kon vastleggen', schreef vriend en collega florist Cees Sipkes (1895-1989) in 1979 bij Sloffs overlijden in *Natura*.

Englandspiel

Samen met onder andere Hendrik Uittien, A.W. Kloos, Jac. P. Thijsse en Jacob Heimans (zoon van Eli Heimans), werd

Sloff in 1927 lid van de eerste Commissie voor de Bescherming van Nederlandse Flora, opgericht door de Nederlandse Botanische Vereniging. Hij zou dertig jaar lang de secretaris blijven, een functie die hij ook vervulde bij de in 1932 opgerichte Contact Commissie voor natuur- en landschapsbescherming en hij was ook bestuurslid van het Brabants Landschap. Sloff en A. W. Kloos waren de belangrijkste medewerkers van het mede door hen in 1930 opgerichte Instituut voor het Vegetatieonderzoek van Nederland (IVON). De in 1902 gestarte veldinventarisaties, waarbij Nederland was ingedeeld in hokken, brachten ze over op plantenkaarten, zodat de nu bekende verspreidingskaarten ontstonden. De NDFV Verspreidingsatlas meldt 293.024 waarnemingen van Jan Sloff en 136.859 van A. W. Kloos. Het IVON ging later op in het Rijksherbarium in Leiden en in 1988 nam het huidige Floron het vegetatieonderzoek over.

In de oorlog was Sloff onder andere redacteur van *Natura*, totdat het blad in

1943 het bevel kreeg een oproep te plaatsen voor aanmeldingen als SS'ers aan het Oostfront. Dat was voor de redactie en de (K)NNV aanleiding de uitgave van *Natura* stop te zetten. Het hoofddoel van Sloffs vele wandel- en fietstochten was toen al drastisch veranderd: als commandant van de radio- en codedienst van Dienst Wim, een netwerk van spionage- en inlichtingengroepen van het verzet, gaf hij allerlei gegevens door aan de Engelsen. Met een brief van Abraham Willem Kloos van de Commissie voor de bescherming van wilde planten als dekmantel, kreeg hij toestemming om in natuurgebieden te komen. Waarbij hij ook Duitse stellingen, loopgraven en dergelijke in kaart bracht en overbracht aan de Britten.

In juli 1943 bleek Dienst Wim door een SD'er geïnfiltrerd - de beruchte operatie Englandspiel - en werd een groot deel van de verzetsstrijders opgepakt. Toen Sloff aanbelde bij het huis van de gearresteerde verzetscommandant Juten, werd hij door twee SD'ers bij de kraag gegrepen met de vraag wat hij kwam doen. 'Juten uitnodigingen voor een excursie van de (K)NNV', reageerde Sloff, die de uitnodiging op papier liet zien. Daarop smeten de SD'ers Sloff de deur weer uit. Twee dagen later zagen ze hun vergissing in en wilden ze Sloff alsnog bij hem thuis arresteren. Die ontsnapte via de achterdeur en dook onder in Bennekom. Toen in oktober dat jaar zijn moeder overleed, durfde Sloff niet naar haar begrafenis: SD'ers waren daar wel.

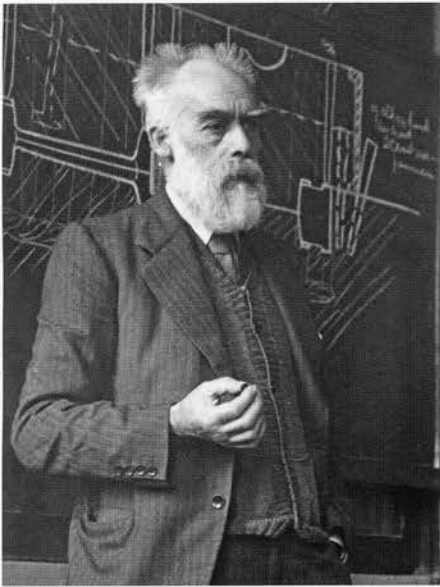
Grootmeester

Na een paar maanden dook Sloff onder in Breda en Tholen, waar hij onder de schuilnamen Bart Bes, De Bever en Den Otter zijn spionagewerkzaamheden voortzette. Uit frustratie dat ze hem niet te pakken konden krijgen, haalde de bezetter in april 1944 Sloffs huis leeg, waardoor zijn archief met vijftig jaar aan planten- en landschapsfoto's en -dia's verloren is gegaan.

'Hij was zeer principieel en heeft in de oorlog zich geheel in dienst gesteld en zijn leven gewaagd voor onze vrijheid', schreef Cees Sipkes. Na de oorlog stortte Sloff, die zijn hele leven vrijgezel bleef, zich weer volledig op de plantenstudie en -bescherming. Tot op hoge leeftijd: een paar

De familie Kloos in zomer van 1944. Rechts in het midden A.W. Kloos, rechts van hem Diet Barendrecht en Jan Kloos

A.W. Kloos voor de klas

maanden voor zijn dood in 1979 was hij in het Rijksherbarium in Leiden nog betrokken bij de Atlas van de Nederlandse Flora, waarvoor zijn plantenkaarten de basis vormden. Sloff werd onderscheiden met de Belgische medaille van Weerstand, benoemd tot Ridder in de orde van Oranje-Nassau en erelid van de Nederlandse Botanische Vereniging. Toen hij in 1960 bij zijn aftreden als KNNV-bestuurslid werd benoemd tot erelid was dat voor het ANP aanleiding een speciaal persbericht de wereld in te sturen.

Zowel voor, in als na de oorlog werkte Sloff nauw samen met Abraham Willem Kloos, een (K)NNV'er uit Dordrecht, die óók veel heeft betekend voor de Nederlandse wildeplantenstudie. Hij werd in zijn *In Memoriam* in het tijdschrift van de Nederlandse Botanische Vereniging door zijn vriend P. Jansen ook wel de 'onbetwiste grootmeester der floristen' genoemd. Hij schreef talloze artikelen over verschijningsvormen van planten, adventieven en floristiek en verzorgde een tijd lang de rubriek *Aanwinsten van de Nederlandse Flora* in het Nederlands kruidkundig Archief. Kloos werd in 1880 geboren in West-Knolendam en was al jong gefascineerd door wilde planten: hij liep altijd met zijn hoofd naar beneden naar school. Na zijn ingenieursstudie in Delft werd hij leraar wiskunde en mechanica aan de MTS in Dordrecht, waar hij drie kinderen kreeg met zijn eerste vrouw en na een scheiding

nog eens drie met zijn tweede vrouw. Met zijn baard en borstelige wenkbrauwen stond hij niet bekend om zijn conformisme: hij gaf les met zijn benen op banken waarbij de scheuren in zijn schoenzolen waren te zien. En hij was een overtuigd socialist.

Gefusilleerd

Zijn gevoel voor rechtvaardigheid maakte dat A.W. Kloos in de oorlog betrokken raakte bij het verzet. In zijn eigen huis verborg hij tijdelijk onderduikers. Permanent durfde hij niet, omdat hij bang was zijn twee zoons en een dochter die in het verzet zaten in gevaar te brengen. Ondanks een overval bij hem thuis overleefde Kloos de oorlog, maar wel zwaar getekend. Zijn enige broer en diens vrouw kwamen om in een Jappenkamp in Indonesië. Zoon Douwe belandde vanwege zijn verzetsactiviteiten in concentratiekamp Neuengamme en raakte daar door mishandelingen zo verzwakt dat hij in de herfst van 1945 overleed. Zoon Jan studeerde biologie met als specialisatie ornithologie en gebruikte het vogels kijken als dekmantel om voor verzetsgroep Albrecht militaire posities van de Duitsers door te geven aan de geallieerden. Samen met zijn kersverse vrouw Diet Barendregt (1924-2015), die ook in het verzet zat, werd Jan Kloos in december 1944 opgepakt. Na te zijn gemarteld, waarbij hij niets los liet, werd hij in januari 1945 gefusilleerd vanwege zijn spionageactiviteiten.

Abraham Willem Kloos werkte na de oorlog verder mee aan de *Flora Neerlandica*, werd benoemd tot Doctor honoris in de biologie aan de Universiteit Leiden, erelid van de Nederlandse Botanische Vereniging en stierf in 1952 na een kort ziekbed. In de laatste fase van zijn leven heeft hij erg geleden onder de dood van zijn zoons. Hij voelde zich schuldig omdat hij hen door "zijn houding" geïnspireerd had om in het verzet te gaan. De bloementuin die hij aanlegde bij zijn huis in Dordrecht wordt tot op de dag van vandaag in ere gehouden door natuurliefhebbers en KNNV'ers, zoals Gerrit Wildeman, die na de oorlog het huis overnamen.

Collaboratie

De lijst met door de oorlog getekende KNNV'ers herbergt nog vele andere verhalen.

Maar waren er onder de leden misschien ook sympathisanten van de bezetters en hun handlangers? Een oproep met die vraag heeft tot nu toe niets opgeleverd. Het hoofdbestuur van de (K)NNV besloot in het najaar van 1940 in ieder geval 'dat we nooit inmenging of toezicht van de bezettende macht zouden dulden.' Een andere vraag is in hoeverre natuurstudie en verzet met elkaar samenhangen. Op zijn minst verschaftte het een dekmantel voor verzetsactiviteiten en bij sommigen vielen natuur- en mensenliefde niet los van elkaar te zien. Maar dat botanische interesse geen verdraagzaamheid garandeert, toonde de Wageningse hoogleraar plantkunde Jacob Jeswiet die voor de oorlog vaak in het gezelschap van Sloff, Kloos, Uittien en andere natuurbeschermers was te vinden. De redactie heeft niet kunnen achterhalen of hij (K)NNV-lid was. Hij was in ieder geval een prominente NSB'er, die in de oorlog allerlei nazistische functies vervulde, onder andere als naaste medewerker van NSB-leider Mussert. Reden voor Uittien om te weigeren zitting te nemen in een plantencommissie onder voorzitterschap van Jeswiet. De Vereniging Natuurmonumenten had er daarentegen geen moeite mee om Jeswiet in 1942 als bestuurslid te verwelkomen. Na de oorlog werd hij als hoogleraar oneervol ontslagen en veroordeeld tot 3,5 jaar gevangenisstraf. Het Niod (Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudie) onderzoekt momenteel in hoeverre Natuurmonumenten tijdens de oorlog van collaboratie heeft geprofiteerd. Ongetwijfeld zullen er nieuwe verhalen opduiken over natuurbeschermers in de oorlog.

Wanne Roetemeijer is de achterkleinzoon van A.W. Kloos. Een uitgebreide versie van dit artikel, inclusief de lijst met 19 overleden KNNV'ers, is te lezen op de website: KNNV.nl/Natura

